

הרבי אלחנן סמיט
ר"מ בישיבת מעלה אדומים

סדר ההתבססות בחיים

בית, כרם, איש – או כרם, בית, איש?
עיוון בהלכות דעתות ח', יא

א. הקושיה על הרמב"ס

בhalכות דעתות (ח, יא) כתוב הרמב"ס:

דרך בעלי דעה, שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר: "מי האיש אשר נטע כרם ולא חילו", "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו", "מי האיש אשר ראש אשה ולא לקחה". אבל הטפשין מתחילה לישא אשה, ואחר כך – אם תמצא ידו – יקנה בית, ואחר כך בסוף ימי יחוור לבקש אומנות או יתרפנס מן הצדקה. וכן הוא אומר בקהלות: "אשה תארש... בית תבנה... כרם תטע", כלומר – יהי מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך. וברכה הוא אומר: "ויהי דור לכל דרכו משכיל וה' עמו".

מקור דבריו הוא בברייתא במסכת סוטה:

תנו רבנן: "אשר בנה... אשר נטע... אשר ראש" – לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר-כך ישא אשה. ואף שלמה אמר בחכמתו: "הכן בחוץ מלאכתך, ועתה בשדה לך, אחר ובנית ביתך".

בתירוץו הראשון אומר הכסף-משנה, שמן הפסיק בפרשת המלחמה למד הרמב"ם רק "זלא יקח אשה תחולת, כדכתיב בקהלת, ומינה ילפינן דעתך לו גם כן למייעבד בבית כרם והפך מה שכותוב בקהלות". במלים אחרות: הרמב"ם ראה בפסק שבקולות את המקור העיקרי ללימוד דרך ארץ, ופסק שיש לנוהג הפוך מפסק זה. אולם תירוץ זה קשה: מדוע העדיף הרמב"ם להסתמך על פסק זה, שלא נדרש ע"י חז"ל (עד כמה שידיעתנו מוגעת), והניח את הסדר המפורש בבריתא והמובוס דוקא על הפסיק שבספרהת "שופטים"? הסדר בית-כרם-אישה הוא הסדר הרגיל גם במקומות נוספים במקרא, כפי שנראה בשתי הדוגמאות הבאות: בפרשת כי-תצא (דברים כב, ח-יא) מופיעעה סדרה של מצוות הקשורות בפעולותיו היישוביות של האדם, וסדרה זו מסודרת בסדר זה: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגדר... לא תזרע כרמך כלאים... לא תחרש בשור ובחמור יתזוזו... כי יקח איש אשה...". בדומה לכך, בספר ירמיהו מופיעעה נבואה המופנית אל גולי יהויכין, ומצירה בהם לנוהג בגולה בדרך המתאימה לתקופת שביעים שונות הגלות העומדות לפניהם. וכך נאמר שם (ירמיהו כט, ה-ה): "בנו בתים ושבו, ונטעו גנות ואכלו את פריג, קחו נשים והולידו בנים ובנות... ורכבו שם ולא תמעטו".⁴

בתירוץו השני אומר הכסף-משנה: "ועוד, דכין דגלי לו לאחר לקחת אשה - ממילא משמע דאית לו לאחר בנין בית לניטעת כרם, ומילחאת דסבבאו הו". אולם אם סבירה זו כה פשוטה, מדוע לא נקטו הפסוקים ומדרשי חז"ל בסדר הפשט והמסתבר הזה? ואם גם לסדרם של אלו ישנה סבירה - מדוע לא הלא הרמב"ם אחר הסדר המצווי במקורותיו?⁵

תירוץ אחר לרמב"ם נמצא בתשובותיו של רבי יצחק אדרבי:⁶

וקשה, שהפסוקים הם הפטורים... ונראה לעניות דעתך שיתורץ זה בבחינה, כי חנוך הבית אינו תלוי בזמנ, כי תקופה עשויתה יכול

4 את הפסוקים מירמיוח ציין בעל האור-שם על דברי הרמב"ם כאו, וראה גם בישועתו ס"ת, כא-כא. קידמת בית הכרם (ללא הזכרתה אישה) מזיהה בעוד מקומות - ראה לדוגמא קהילת ב', ד.

5 ראה של שלוניין, נפטר בשנת ה'של'ו.

"הכן בחוץ מלאכתר" - זה בית, "וועתקה בשדה לך" - זה כרם, "אחר ובנית ביתך" - זו אשה.⁷

הרמב"ם השםיט את הדרישה המובאת בבריתא על הפסיק במשל, ובמקום זאת הביא דרש על הפסיק מן הקולות שבפרשת "כי תבוא", דרש שאין אנו מכירים את מקורה בדברי חז"ל. הדבר אכן צריך עיון, אולם התמייה העיקרית על דבריו של הרמב"ם - והוא זו שמתקשים בה מפרשיו על אתר - היא שונה: מדוע שינה הרמב"ם את הסדר המבואר حق בפסק שבספרהת השבים מעורכי המלחמה (דברים כ, ה-) והן בבריתא שבגמרה, והוא "(א) שיבנה אדם בית, (ב) ויטע כרם, (ג) ואחר כן יש אשה", ובמקום זאת החליף והקידם את נתיעת הכרם לבניית הבית? וביתר - "יש לחומה", כתוב הכסף-משנה (ה' דעתה ה, יא), "על מה שכותב: שנאמר מי האיש אשר נטע כרם, מי האיש אשר בנה בית", ذקרה איפכא כתיב: "מי האיש אשר בנה בית חדש... מי האיש אשר נטע כרם"!⁸

תירוצים אחדים נאמרו בניסיון ליישב תמייה זו שעל הרמב"ם.

1. מקילה לבריתא זו נמצאת בתוספתא סופה (ז, יג): "למדה תורה דרך ארץ; נתמנתה לאדם פרנסה - יקח לו בית, חורה נתמנתה לו - יקח לו שדה, חורה נתמנתה לו - יקח לו אשה, שנאמר: 'מי האיש אשר בנה... ומוי האיש אשר נטע... ומוי האיש אשר ארש'. וכן שלמה אמר בחכמו...". (ההמשך תואם את הבריתא שבתלמוד). אפשר שיש חבלן כלשהו בין הוראותיו של שני הבריתות: ועל כל פנים, החורה העלה-מן הבריתא שחבלן - ועל פיה כתוב הרמב"ם את דבריו - היא כיצד על האדם לסדר את חיו ולא עליו להפנות את מאציו תחולת.

2. ביליקוט-משמעותו לספר משלוי (ס"י תחקס'א), על הפסיק "הכן בחוץ מלאכתר...", מובאת הבריתא בלשון זו: "תנו רבנן: 'אשר בנה, אשר נטע, אשר ארש' - למתקד תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר כן יש אשה, אף שלמה אמר בחכמו: 'הכו בחוץ מלאכתר ועתקה בשדה לך' - זה כרם ובית; לבנית ביתך - זו אשה". חילוף הסדר בדורש-הפסיק משלוי - "זה כרם ובית" במקומות "זה בית וכרם" - נראה כשוגג, אשר גורמה מכך שקיוצר בעל הולכות את דברי הבריתא. ראה לדבר מן החקיק הראשון של הבריתא, שם העתק אף הוא: "шибנה אדם בית ויטע כרם...".

3. נציין, שהרמב"ם בהלכות מלכים (ז, ב), הביא את דברי הכהן משווה המלחמה בלשון זו: "אומר לעם 'מי האיש אשר נטע כרם ולא הילו' וגגו...". והעיר על כך הדרבי' ש"ם: "ומה שכותב 'אשר נטע כרם וכו' - לאו דוקא שחררי במי שנבה בית חדש והוא מתחילה". ובאמת, בהלכה ג' שם מביא הרמב"ם את הפסוקים שבפי הכהן משווה המלחמה כולם כסדרם.

תירוצים נוספים נאמרו בניסיון לבאר את הרמב"ם, ועל כולם כתוב ר' מנחם קרוקובסקי בספרו עבודת-המלך על ספר המדוע (וילנא תרצ"א): "ודבריו רבבו מופלאים, שהם נגד הכתובים ונגד דרשת רזיל עליהם, וכל מה שנאמר בוה - אינו אלא דרך חידוד".⁸

ב. בין "בית מושב עיר חומה" לבין "בתי החצרים"

בפרשת בחר מבחן התורה בין שני סוגים בתים:

ואיש כי ימperf בית מושב עיר חומה, והיתה גָּאֵלָתוֹ עד תְּנַשֵּׁת מִמֶּבּוֹר, ימִים תְּהִיחָה גָּאֵלָתוֹ. וְאִם לֹא גָּאֵל עַד מִלְאָתָה לוֹ שְׁנָה תְּמִימָה, וְקַم הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעֵיר אֲשֶׁר לוֹ (כתיב: לא) חָמָה לְצָמִית לִקְנָה אָתוֹ לְדוֹרֹתִיו, לֹא יָצָא בִּבְלָל. וּבְתֵי הַחַצְרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חָמָה סְבִיבָה, עַל שְׂרוֹת הָאָרֶץ יַחֲשֶׁבּ, גָּאֵלה תְּהִיחָה לוֹ וּבִגְלָל יַצֵּא.

динיהם של שני סוגי הבתים הללו נתפרטו במשנה ובגמרא, בפרק התשייע של מסכת עריכין (לא ע"א - לג ע"ב), וברמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פרק י"ב. אדם המוכר בית בעיר חומה - רשאי לגאל את הבית עד מלאות שנה למכירתו, ולאחר שנה זו - הבית עובר לצמיות לרשותו של הקונה. לעומת זאת, אדם המוכר בית בעיר שאין לה חומה - אינו רשאי לגאל את ביתו, אך הבית חוזר לרשותו ביובל.

לכן נראה כי חוויל למדו את סדר הפעולות הרואין לאדם מהסדר הכתוב בתורה, ולא מסדר התרחשות האירועים במציאות.

8 נציין מקום לכמה מהтирוצים: כספר-משנה הניל, שם נמצא תירוץ שלישי שלא הבנווהו; פירוש סדר-משנה לספר המדוע מאת הרב וולף מבסקווי (נדפס מחדש בירושלים תשנ"א); טורי-אבן (מאט הרב אלעוז רקח, נדפס בסוף ספר המדוע במדינת וילנא וצ'לומיה); ספר עבדת-המלך עצמו, בהמשך דבריו המוכרים למלחה; וכן נאפסו תירוצים של כמה וכמה אחרים בביבאו של ר' קי'كافח להלכה זו, עמי' ר' ר' רב.

לחנכו. אבל חילול הכרם תלוי בזמןן, שהוא שנה רביעית, ומדובר לא חילוי - ממש דבידו היה לחילו, אם כן נראה שכבר הגע זמני לחילו, אם כן נראה שכבר יש זה כמו שנטע הכרם, והוא קודם בנוי הבית. ומה שאחריו הכתוב מהבית - אין בבחינת מציאות הגטיעת, כי אם בבחינת החלול, שהוא מאוחר, שאף על פי שנטע הכרם תחלתו ואחר כך בנה הבית - זמן חינוך הבית קדם למון חילול הכרם. וזה מה שנראה לעניות דעתך.

דברי המעשה-ריביות הובאו כפירוש מעשה-רואה על הרמב"ם כאן, והוא הגיב עליהם בלשון זו: "זהו זרך חירות, אמן לסדר הש"ס אחתי קשה". אם צודק חשבונו החrif של ר' אדרבי בפסוקי התורה, היה על הבריתיא למדוד מן הפסוקים סדר כמו הסדר שקבע הרמב"ם. ונוסף ונאמר: כיוון שהרמב"ם למד דבריו מן הבריתיא שבתלמוד, ולא ישירות מן הפסוקים - סוף אין תירוץ מועיל גם לרמב"ם, שכן מה שניתנו לענות על קושיה זו בבריתיא יכול היה להתאים גם לרמב"ם.⁹

6 תירוץ של ר' אדרבי עם פרותו של בעל מעשה-רואה נמצאים בקדשו בספר חדשיש של חז"ט-סופר על התורה (תורת-משה), על הפסוק שבפרשנותו שופטים. לאחר הגזגה הקושיה על הרמב"ם, נאמר שם: "ולכלאורה יש לומר זה קרא דמיiri מלא חילוי" - הינו בשנה הרביעית, ואם כן כבר נטעו ג' שנים קומות, ואם כך שפיר יש לומר מהרמב"ם, הדגשיה קודם בנין בית. אבל לשון הגמara קשה". עוד כמה אורוניות תירוץ קר את הרמב"ם (מדעתם, או לאחר שראו דברי ר' אדרבי) ודבריהם מובאים בביבאו של ר' קאפה זיל לסדר המדוע על הלכה זו.

7 את דברי ר' אדרבי ניתן להחות בשתי טענות:
א. נוטע הכרם שלא חילוי אינו עומד בהכרח בשנה הרביעית לניטיעה, אלא כל שנטע כרם "זילא חילוי" - הינו, שלא הגע עדין לשנתו הרביעית - נגעה על השבים מעורכי המלחמה. אדם זה יכול להיות בשנה הראשונית, השניה או השלישית לניטיעת הכרם, ורק אין להפקיד שטיעתו קדימה לבניין הבית.
ב. אף לפי חשבונו של ר' אדרבי, שנטע הכרם עומד בשנה הרביעית וניטעתו קדימה לבניין הבית, עדין יש לשאול: סוף-סוף, מצד מצבם הנוכחי, שווים כל החזירים מעורכי המלחמה. כולם סיימו את הכנסת הדבר, והם עומדים לפני מימוש גמור של הבונחיהם. במילים אחרות: לעניין טעם השיבה מן המערכה, אין כל משמעות לסדר הפעולות כפי שאירוע בעועל, ולממשה ניתנן היה לנוקט בכל סדר שהוא. מודיע, אם כן, ברהה בכל זאת התורה להקלים בדבריהם דוקא את בונה הבית ולהזכיר לפני נטע הכרם ומארש האישיה?

מהICON נובע ההבדל בין גאולתם של שני סוגים הכתמים הללו? הרמב"ז בפירושו לتورה כתוב על קר טעם הגיונית:

ובעבר כי האדם לשדה נעבד, וממנו יצא לחם למחיתו – רצח שיצא השדה ביביל. אבל הבית – לאחר היושב, שנה דירתו ועمر שנה בבית אחר – לא ייקל לו, כי לא תמעט מחיתו אם יחלט. ובתי החצרים עשויים לשמרות השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה, ועל כן דינם כשרה הארץ. (רמב"ז, ויקרא כ"ה, כת ד"ה ואיש כי ימבר)

באיזה סוג של בתים עוסקת תורה בפרש השבים מעורכי המלחמה? מבחינת עצם דין השיבה מן המלחמה – ברור שאין כל הבדל, שהרי "אחד הבונה בית לשימתו ואחד הבונה בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות – הוואיל וראוי לדירה... הרי זה חזר" (להלן ז, ה ע"פ משנה סוטה מג ע"א). וטעם לכך הוא שככל בית הרואין לדירה שיד החשש שנאמר בתורה: "פָּנִים בְּמַלְחָמָה וְאִישׁ אֶחָר יָחְנָנוּ" (ודברים כ, ה).

ברם, לעניין סדר הדברים שבדברי השוטרים המדברים אל העם ו מבחינת ה"זרק ארץ" שלימדה התורה אגב כך על פי הארץ חז"ל – נראה שהתורה עוסקת בבית מ"בתיה החצרים", אשר "על שדה הארץ יושב", שנבנה בידי החקלאי כדי שהוא "עשה לשמרות השדות ולהיות מושב לעובדי האדמה". אדם זה, בכואו לטעת לו כרם, מקידם ובינה לו בית בסמור כדי שתחאה קורת גג לראשו בעת עבודתו בשדה ושידי שימוש מקום לשמרות הכרם מאוחר יותר. בית כוה – בנינו זולה ומהירה, שכן הוא נבנה על נחלת הכרם המצוייה מלאה בבעלותו של בעל הכרם, והוא נבנה בידי בעל הכרם ובני ביתו, המשמשים באבניים ששיקלו קוזם لكن משטה הנטיעת, ולא על ידי בנאים אומנים. בית כוה גם אין רחב ידיים, שהרי מטרתו לשרת את צורכי עבודה השדה בלבד. כיוון שבבית כוה מדובר – הקדימו השוטרים בניה בית לנטיעת כרם. אף חז"ל, כאשר למדו מסדר תורה כי זריך הארץ "שיבנה אדם בית ויטע כרם" – התכוונו לבית כוה: קודם חייב האדם להכין תשתיות נאותה

לעבודתו בשדה, כדי שייהיו לו התנאים הנחוצים לעובדו – קורת גג לראשו ומקום לשומר בו את כלי – ואחר כך יהיה בראו לנטיעת הכרם.⁹

קשר זה, בין בניית ביתו של החקלאי לבין מלאתו בשדה אדורך, בא לידי ביטוי בהיר בדרשת הפסוק במשל, בהמשכה של הבריתא שהובאה בראשית דברינו: "הכן בחוץ מלאתך" – זה ביתך. היכזה? בית זה, שבו עוסקת החקלאית בדרשתה על הפסוקים שבתורה ובספר משלו, הוא בית הנבנה בחוץ, בשודה, ובניתו משמשת הכנה למלאתו של בעל השדה. או אז – "זעתקה בשדה לך" – זה כרם, ופרש רשי"ג בגדרא שם: "ונצבה בשדה מלאתך לך".

אם לא נפרש כן, ונסביר שהבריתא עוסקת בבית מגורים עירוני – "בית מושב עיר חומה", שאינו קשור למלאתה השודה – יקשה על סדר הדברים שבפסוק ובבריתא מה שהעיר הכסוף-משנה: "דאית לך לאחר בנין בית לנטיעת כרם, דミלתא דסברה הוא". ובואר בעל מעשה-רחקו את הסברה: "הiscal מחייב לתקן תחילת מלאה המפרנסת את האדם... וכשיקבץ איזה ממון – או יקבע בנין בית, שזו הכנה ליישא אשה".

ג. דרך ארץ: בין תקופת המקרא והז'ל לתקופת הרמב"ם

דרך ארץ שלימודה תורה על פי הארץ חז"ל מזועדת הייתה לעם עובד אדמותו, העוסק בנטיעת כרמים ובמלאתה השודה. עם בעל מכנה חקלאי-כלכלי כות, סדר הפעולות המתאימים בדרך כלל הוא אכן הקדמת בניהת הבית כהנה למלאתה השודה.

⁹ מסתבר, שבימי קדם היו בתים רבים בארץ ישראל 'בתי חצרים', שהרי גם יושבי הערים עשו בעיקר שעבודה שdotanim ופירושים מוחוץ לחומות ונזקקו לקורת גג בסמוך לשדה. נקל, אפוא, להבין מדוע בחרה תורה להתייחס דווקא לcosa זה של בתים. אמנם הקדמת בניהו של בית מtabkhet מלאיה מבינה הגיונית, אולם מסתבר שהיו אניות פיזיות, שביקשו להציג רוח מהיר מעבודת השדה והעדיף ללו תחת כיפת השמים במקום להכין מראש תשתיות נאותה לפרגנטם.

נותה עדין השאלה כיצד מוכיה הרמב"ם את דבריו, המתאיםים לבני דורו, מונפסוק שסבירה שופטים, שנאמר במציאות אחרת, תוך שהוא משנה את סדר הכתובים (והיא קושית הכסף-משנה שהובאה בתחילת הדברים).

"דוֹן מִנְחָה וְאַוְקֵי בָּאֲתָרָה" (יבמות עה ע"ב) - הוא הכלל שהשתמש בו הרמב"ם. סוף סוף, ההבדל בין הסדר שבדברי הרמב"ם לבין זה התnton בדברי הבריתא ובפסוקים אינם הבדל עקרוני, אלא נובע מנסיבות החיים השונות. מילא מובן, שהפסוקים בפרש שופטים אכן יכולים לשמש מקור לדברי הרמב"ם, שהרי ההוראה הכללית הנלמדת מהם זהה להוראה שאליה מתכוון הרמב"ם: להקדים ולבנות בסיס כלכלי לפני הקמת המשפטה, כדי שחיי האדם יתנהלו בדרך הגיונית ומוצלחת וכך שלא יפל עצמו ומשפחתו לטורה על הציבור¹¹. לו היה הרמב"ם מביא את הפסוקים כסודם - היה יוצר סתרה גליה לעין בין הרישא של דבריו לבין הסדר האחד של הפסוקים, ובכך היה מבלב את דעתו של הקורא. על כן, העדיף להביא את הפסוקים בסדר שיתאים לדבריו הקודמים, שהרי גם התורה הייתה עשויה כן לו הייתה מדברת על "בית מושב עיר חומה", ולא על "בתי החצרים". הראייה שכך אכן הייתה נהוגת התורה נמצאה לרמב"ם בפסק שבירשות הקללה, שם הסדר המשמשה לו מקור תגלה מייד כיצד תרגם הרמב"ם את המושגים התקלאיים שדיברו עליהם חז"ל בעקבות הפסוקים למושגים עירוניים המתאיםים לדורו. בבריתא נאמר: "יבנה אדם בית", ואילו הרמב"ם כתוב: "יקנה בית דירה"; בבריתא נאמר: "יטע כרם", ואילו הרמב"ם כתוב: "יקבע מלאכה המפרנסת אותו תחילה".

התאמה זאת, באמצעות שינוי הסדר בלבד, לא יכול היה הרמב"ם לעשות לדרשה השניה המובאת בבריתא זו שעיל הפסוק במשל: "הacen בחוץ מלאכתך - זה ביתך". בדרשה זו, כפי שהוסבר לעיל, קידמת הבית למלאכת השדה נובעת מעצם לשונו של הרמב"ם, לעומתו השדר בבריתא ובפסוקים המשמשים לה מקור.

¹¹ ראה בהמשך ובירו של הרמב"ם בהלכה זו, בתארו את הטיפש שי"בסוף ימיו יחוור לבקש אומנות או יתרפנס מן הצדקה. וזה הקשר שבו מזיהה ההלכה הניזונה: כיצד על האדם לנحو כד' שחיי צליחו מבחינה כלכלית, וכי שלא יטול לטורה על הציבור. בהלכה הקדומה כתוב הרמב"ם: "תלמיד חכם מכלל דבריו במשפט... כי מונו והצלחו", ובಹלכה הבאה: "וזאסר לו לאדם להפרק או להקויש כל נכסיו וירושתו על הבריות... ישם מגמותו להצלחה נכסיו...".

ברם, הרמב"ם בא להזכיר את עם ישראל בתקופה שבה בני איהם עוסקים עד במלאות אלין, זו מתחם נתוקם מארץ מכוורתם והן מחתמת סיבות היסטוריות מסוימות שגרמו לכך שבגלות - לאחר שבראשיתה היו עובדי אדמה¹⁰ - ניתקו היהודים מן העיסוק בחקלאות. מתחמת זאת, השתנה מאוד המבנה והחברתי-כלכלי של עם ישראל בתקופה זו, ורבותו ככלו הפך להיות יושב ערים ועובד במלחחי יד של יושבי ערים - מסחר ומלוכה.

העיר בוניה בדורך כלל בצפיפות, הקרוות בה יקרות והבתים תנקים בה עלולים דמים רבים. הבית בעיר נועד בעיקר למגורים, ואינו משמש הכהנה וסיווע למלאכתו של בעליו ולפרנסתו. בזאת הוא דומה ל"בית מושב עיר חומה" שבארץ ישראל, ולא ל"בתי החצרים", על פי הבחנת הרמב"ן ביןיהם. מובן, אפילו, שביחס לאפשרות רכישת בית כזה - יש להקים עבודה ממשיכון כספי בצד, עד שהעובד יהיה מסוגל להגיע לבית משלו. על כן, דרך ארץ בזמנו של הרמב"ם (כמו בדורות רבים שלפניו ושלאחריו) היא: "שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ולאחר כך יקנה בית דירה".

ואכן, "אזו מלין תפוקן" (איוב י"ב, יא): השוואת לשונו של הרמב"ם ללשון הבריתא שמשמשה לו מקור תגלה מייד כיצד תרגם הרמב"ם את המושגים התקלאיים שדיברו עליהם חז"ל בעקבות הפסוקים למושגים עירוניים המתאיםים לדורו. בבריתא נאמר: "יבנה אדם בית", ואילו הרמב"ם כתוב: "יקנה בית דירה"; בבריתא נאמר: "יטע כרם", ואילו הרמב"ם כתוב: "יקבע מלאכה המפרנסת אותו תחילה".

השניינן בין מי שנוטע כרם למחיתו לבין מי שקבע לו מלאכה לפרנסתו מתבטא, בין השאר, בכך שהראשון בונה לו בית בשוזן ואילו השני קונה לו בית דירה בעיר מגוריו. הבדל כפול זה בין השניים - הוא שגורם לשינוי סדר הפעולות בדברי הרמב"ם, לעומתו השדר בבריתא ובפסוקים המשמשים לה מקור.

¹⁰ כפי שצולחה מקומות רבים מאד בתלמוד הבבלי, למשל: "אמר לו רבא לרבן: במטותה מיניכו, ביום ניסן וביום תשרי לא תחוץ קמא", כי היכי שלא תטריד במנונייכו כלל שטא" (ברכות לה ע"ב), ופירוש רשי' שם שהכוונה לימי הקציר ולימי דרכימת הגותות ותבדים.

- אף שסדר חיים זה אינו זהה להנחיית חז"ל ואף לא לו שברמ"ם, אותה מטרת שלא ליפול לטורה על הציבור ולהגיע ליכולת כלכלית לפרנס משפחה - מושגת גם בדרך זו. על התנאים שנתחדשו בזמננו ובמקוםנו יש לומר את מה שאמר בעל מעשה-רקה על הרמב"ם כאן: "שכבר ידוע שבאלו ההלכות [הלכות דעתן] לא תלך רבינו על פי הש"ס באיזה דברים, דהכל לפי המקום ולפי הזמן".

הפסוק ומעצם עניינו, ולא רק מסדר חלקיין, שהרי על פי זורשה זו רומו הפסוק לבית הנבנה בחוץ, כהכנה למלאכת השודה, והוא אפוא מ"בת החצרים". לפיכך השימוש הרמב"ם דרצה זו, ובמקומה הביא את הפסוק מן הקלה שברפישת כי-תבוא וממנו הוכיה דבריו.

ד. דרך ארץ בזמננו ובמקוםנו

אם כן ננים אנו בحسب דברי הרמב"ם, علينا להמשיך ולדעת בשאלת מהו הי' "דרך ארץ" הראיה לזמןנו ולמקוםנו בעניין הנדון כאן. בחсад ה' עליינו, זכינו לשוב לארכנו ונתקיימה בנו נבואת ירמיהו: "עוד תטעי כרמים" (ירמיהו ל"א, ז). ברם, המבנה החברתי-כלכלי של עמו אכן אינו דומה לזה של אבותינו בתקופת המקרא ובתקופה חז"ל, אלא דומה יותר לזה של אבותינו בתקופות שבהן דן הרמב"ם. לפיכך, נראהם לכארה דברי הרמב"ם כמתאימים לנו: "שים בע לו אדם מלאכה המפרשת אותו תחילת, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה".

אר דא עקא: ההכשרה המקצועית אשר לה זוקק אדם כיום, בתנאים השוררים בארץנו, מסתיימת בגיל מאוחר - לכל המוקדם באמצע שנות העשרים. יקר מחייב הדירות בארץ-גולם לכך שם ימתין האדם עד שייהי בידו מלאכה המפרשת אותו בכבוד ובבית דירה ממשלו לגור בו - יצטרך להתארח מlestאת אישת עד גיל שאינו תואם בשום פנים את הוראות ההלכה¹².

כנגד זאת, קיימים בארץ תנאים שבהם יכול אדם לשאת אישה ולקנות בית דירה עוד בהיותו בשלב ההכשרה המקצועית, תוך שהוא מסתיע בחלוואות ממשלתיות המיעודות לזוגות צעירים. תוך כדי התבססותו, הוא פורע את חובתו מעט מעט.

¹² עיין קידושין כת ע"ב: "אמר רבא, וכן תנא דבר ר' ישמעאל: עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה. כיצד שהגיע עשרים ולא נשא - אמר תיפה עצמותיו, וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הל' אישות ט"ז, ב) ובשולחן-ערוך (אבה"ע א, ג).